

HVAD SKELETFUND KAN BERETTE OM SYGDOMME HOS DE FØRSTE ESKIMOER PÅ GRØNLAND

Aflæge Jørgen Balslev Jørgensen

Som det fremgår af en tidligere artikel, se side 265, findes der i den anthropologiske samling i København en meget stor samling skeletter, som stammer fra Grønlands oprindelige eskimobefolkning. Disse skeletter har været grundlaget for meget interessante undersøgelser over de racemæssige forhold på Grønland og iøvrigt i hele eskimoområdet.

Imidlertid kan skeletterne også give os oplysning om andre ting af stor interesse, for eksempel bærer en del af knoglerne spor af sygelige tilstande. Ved at sammenholde de sygelige forandringer med fundforholdene kan man tilmed i visse tilfælde slutte sig til skæbnesvangre tildragelser. Og selv om dette ikke ligefrem er tilfældet, så har det dog altid en vis interesse at vide lidt om hvilke sygdomme, der har været at finde hos en primitiv befolkning som de grønlandske eskimoer før deres blanding med europæere.

Alene fordelingen af de fundne skeletter efter køn og alder kan give visse oplysninger. Langt de fleste stammer nemlig fra grave i nærheden af bopladserne, og det viser sig, for det første at der er flest kvindelige skeletter i det hele taget, og for det andet at der blandt mændene er ret få yngre voksne i forhold til det samlede antal mænd. Dette kan forklares derved, at de mennesker, der er døde på bopladserne, dels er kvinder og børn dels gamle mænd, mens de unge mænd er omkommet borte fra hjemmet på jagt eller måske i kamp med andre mænd.

De forhold, hvorunder ligene har ligget, kan være meget oplysende og ofte vidne om dramatiske tildragelser. I det nordlige Canada og på den grønlandske østkyst har man således fundet sammenstyrtede husruiner, hvor der lå flere skeletter, som regel i naturligt leje, på briksen. Dette betyder ikke, at beboerne af husene er dræbt ved en sammenstyrtningsulykke. Forklaringen er sikkert, at hele familien er bukket under for den i tidligere tider så almindelige sultedød, og kort før døden indhentede dem, har de, som det vides at være eskimoernes skik, alle lagt sig på briksen. Når de senere er fundet af deres stammefrænder, har disse i stedet for at begrave ligene i grave brudt husene ned over dem.

Fig. 1: Kranium med en tand i næsens gulf.

Hvad nu selve forandringerne på skeletdelene angår, da må det siges, at det ofte kan være vanskeligt at stille en nøjagtig diagnose på de lidelser, der har forårsaget dem. Ofte kan det tilmed være vanskeligt at afgøre, om en læsion skyldes nedbrydning af knoglerne efter døden i gravene, eller om den er påført individet i levende live.

Det kunne have været overordentlig oplysende at få nøjagtige procenttal for sygeligheden blandt de gamle grønlandere, men dette er desværre helt umuligt. For det første fordi diagnosticeringen som nævnt er forbundet med så stor usikkerhed, og for det andet fordi det ikke kan lade sig gøre at få pålidelige tal for antallet af raske individer, da skeletdelenes bevaringstilstand er umådelig forskellig.

Som man bruger det indenfor lægevidenskaben i det hele taget, vil det sikkert være praktisk også her at skelne mellem flere hovedgrupper af sygdomme. Man plejer at regne med 5, nemlig medfødte misdannelser, læsioner på grund af ydre vold, betændelser, svulster og alders- eller slidsygdomme. Gruppen med svulster kan dog lades ude af betragtning her, da disse er særdeles sjældne i knoglerne, og der faktisk ikke er påvist et eneste tilfælde af denne art i det grønlandske skeletmateriale.

Der er derimod fundet forskellige medfødte misdannelser. 2 kranier er skæve og usymmetriske, som man ser det ved fremskredne tilfælde af skævhals (torticollis), og på flere finder man små overtallige knoglefremspring på kraniets underside (exostoser). Ganespalte og hareskår er der ligeledes fundet et par tilfælde af, dog kun i meget lette grader.

De ejendommeligste forandringer viser 2 kranier, hvor i begge tilfælde een af for-tænderne i overmundens er vokset den forkerte vej, og er brudt frem oppe i næsens gulf i stedet for, som de skal, nede i tandbuen (Fig. 1).

Også i rygsøjlen er der i en del tilfælde fundet forandringer (spina bifida), dog kun i lettere grad.

I det hele taget er det påfaldende, at det kun er ret ubetydelige og lidet iøjnefaldende

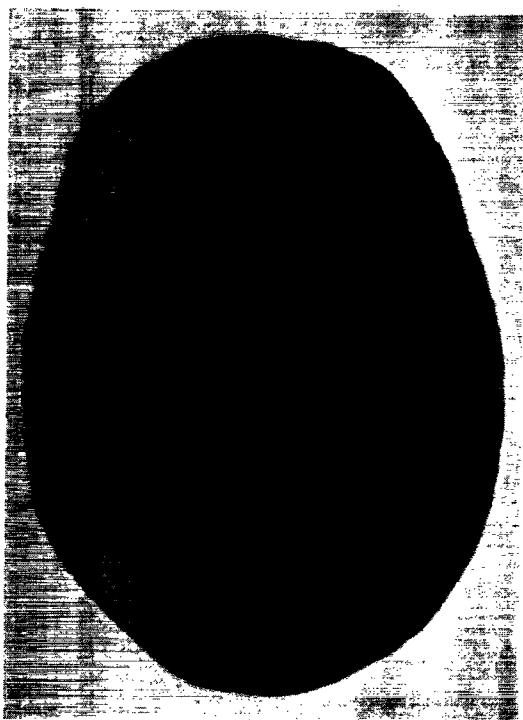

Fig. 2: Kranium med fordybninger i knoglerne, sikkert på grund af gamle læsioner.

medfødte defekter, der er fundet. Ved nærmere eftertanke er det dog måske i virkeligheden ikke så mærkeligt. For, som det er skik hos mange andre folk, der lever under meget vanskelige ydre kår, er det kendt, at det i tidligere tider var almindeligt, at børn, der fødtes med større defekter, ombragtes på een eller anden måde. Man havde simpelthen ikke muligheder for at lade dem leve, når de ikke selv kunne bidrage til livets opretholdelse.

Den næste sygdomsgruppe, læsioner forårsaget af ydre vold, omfatter de fleste af de patologiske skeletdele, og der findes spor af de letteste såvel som de sværeste.

På en snes kranier finder man således små fordybninger i kranievæggen, de skyldes sikkert mindre slag i hovedet, og er da også næsten alle lokaliseret til det mest udsatte parti, nemlig den øverste del af panden og issen (Fig. 2).

Et kranium viser en mere alvorlig læsion, idet der er en spalte i hjerne-kassens væg. Spalten fører først ind i pandehulen og derfra videre ind i kraniets indre. På et andet kranium findes på et parti så stort som en barnehånd panden ligesom trykket flad, med et mønster af fine brudlinier. Ingen af disse 2 svære kranielæsioner har, selv om de har været farlige, dog ført til patientens død. Der findes nemlig langs randene af brudlinierne meget tydelige helingstegn.

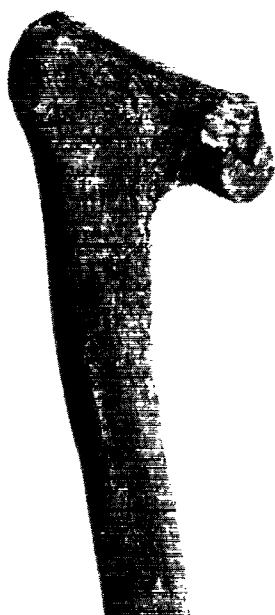

Fig. 3.

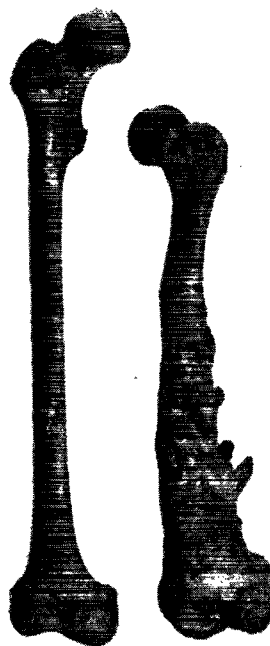

Fig. 4.

Fig. 3: Lårben med følger efter brud af lårbenshalsen. Lårbenshalsen peger nedad i stedet for som normalt opad. Sammenlign med det normale lårben på figur 4.

Fig. 4: To lårben fra den samme person. Det ene sås stærkt deformeret og forkortet med kanaler ind til knoglemarven. Ud af kanalernes åbninger rager såkaldte sequestre, dødt betændt knoglevæv, som er ved at blive udstødt. Det andet lårben fejler ikke noget.

Kun en enkelt læsion af armene har efterladt sig varige spor. Det er et spolebensbrud, som til gengæld er helet i en meget dårlig stilling, med næsten 60 graders vinkeldannelse på brudstedet.

Derimod er der en mængde svære forandringer på underextremitetsknoglerne. Der er således helede bækkenbrud og forskellige helede brud af lårbenene og skinnebenene. Eet af disse tilfælde er særligt interessant, da der er kommet betydelig deformitet på brudstedet, idet lårbenshovedet er gledet et langt stykke ned ad lårbenshalsen, som følge af et brud af denne, sikkert med betydelig invaliditet til følge. Det er ganske ejendommeligt, at man på en dansk middelalderlig kirkegård har fundet et lårben fuldstændig magen til (Fig. 3).

Foruden mange andre, hver for sig karakteristiske brud, er der et tilfælde af lårbensbrud lige over knæet, som fortjener særlig omtale. Ikke så meget på grund af selve bruddet som på grund af fundforholdene. Bruddet er helet, omend i ret dårlig stilling,

Fig. 5: Svært deformeret høfteled. Sammenlign med det normale lårben på figur 4.

således at den pågældende mand kun har kunnet humpe afsted. Hans skelet er fundet i indgangen til et hus, som det eneste ikke begravede skelet på den boplads, og man kan forestille sig, hvorledes denne vanføre mand, i en kritisk situation ikke har kunnet følge med stammen under et opbrud og er blevet efterladt alene overgivet til sin egen skæbne og uden mulighed for at kunne klare sig i længden.

Vender vi os nu mod betændelsesfølgerne er det mærkværdigt, at det er her, vi finder de mest invaliderende lidelser. De sygdomme, det i det væsentligste drejer sig om, er betændelse i knoglerne (osteomyelitis) og i leddene (arthritis).

Der findes 2 grønlandske lårben med lettere, fuldstændig helede sådanne knoglebetændelser, men fra Alaska findes et helt mandsskelet med så svære forandringer, at man ikke skulle tro, at det var muligt at leve med så svær en sygdom under de hårde livsvilkår, der findes i de arktiske egne. Først og fremmest er der monstrøse forandringer i det ene lårben, som er omdannet til et hylster af nydannet knoglevæv, som omslutter den delvis opløste oprindelige knogle. Hist og her dog med stumper af den gamle ragende ud gennem kanaler, såkaldte kloaker, i den nye (Fig. 4). Men dette er langt fra det eneste sygelige. I det ene skulderled og det andet albueled har der ligeledes været svære betændelser, med stivhed i leddene og en forkortning på ca. 10 cm af den ene arm til følge. Endvidere har der også været betændelse i rygraden, således at der er opstået en pukkel i lænderegionen, og endelig har begge storetæer været stive i leddene

også som følge af infektion. Også dette menneskes svære invaliditet har været skæbnesvanger. Han er fundet liggende på briksen i sit nedbrudte hus. Og det er ikke alene ham selv, det er gået ud over, og som har måttet lade livet, ved hans side fandtes et kvindeskelet, åbenbart hans kone, som har måttet dele skæbne med ham.

Fra Grønland stammer et skelet med en meget svær lidelse i den ene hofte. Det er dog ikke muligt at afgøre hvilken sygdom, det har drejet sig om, men hele lårbenshovedet og -halsen og ledskålen på hoftebenet er totalt destrueret (Fig. 5). Også denne mands gang må have været alvorligt besværet, men der er dog ikke, som i de tidligere beskrevne tilfælde, vidnesbyrd om tilsvarende katastrofale følger af invaliditeten.

Til sidst blandt infektionssygdommene kan man nævne, at der på ikke mindre end 3 kranier findes henfald af knoglerne omkring mellemøret, således som man ser det ved svær kronisk mellemørebetændelse. Så de gamle eskimoer har åbenbart ikke været ukendte med ørepinens trængsler.

Den vigtigste lidelse i den sidste sygdomsgruppe, alders- eller slidlidelserne, er den såkaldte slidgigt (arthrose). Den findes meget rigt repræsenteret på de grønlandske skeletter, og så godt som ingen led er gået fri. Hårdest angrebne er knæleddene og kæbeleddene, men der er også en del hånd- og albueledd med betydelig deformitet.

Normalt er sliddet på tænderne meget kraftigt hos eskimoerne, især hos kvinderne, vel sagtens fordi disse bruger tænderne ved skindberedning. I mange tilfælde har sliddet endda været så stærkt at tandroden er blottet, og der er kommet betændelse om roden. Denne betændelse har oven i købet på 2 kranier bredt sig gennem overkæben og er brudt helt ind i kæbehulen, således at der er opstået en åbning på tykkelse med en blyant fra munden op i kæbehulen. En lidelse som sikkert langt fra har været smertefri.

Alt i alt kan man vist sige, at de sygelige forandringer, der er fundet, med hyppig forekomst af læsioner på grund af ydre vold og af slidgigt i leddene, svarer nogenlunde til hvad man på forhånd ville vente at finde hos et primitivt folk under arktiske betingelser. Men derudover er der fundet enkelte skeletter med så svær deformitet, at det for os synes ubegribeligt, at disse mennesker har kunnet opretholde livet blot en kort tid under så vanskelige forhold, som findes i eskimoernes hjemegne.